

Willem Claesz Heda, Stilleven met vergulde bokaal, 1635

Willem Heda (Haarlem 1594–1680 Haarlem) mag wel worden beschouwd als de grote meester van de reflectie, de weerkaatsing van het licht op glad en glanzend materiaal. Wie eenmaal de subtiele weerschijn heeft ontdekt van het gekreukte tafelkleed in de zilveren tazza of drinkschaal in het *HEDA 1635* gesigneerde en gedateerde schilderij dat hier besproken wordt (afb. 28),¹ zal zeker een zoektocht naar alle gevariëerde weerkaatsingen ondernemen en daarbij vele verrassingen tegenkomen.

Heda is in de ware zin des woords een specialist geweest. Niet alleen maakte hij van het stilleven zijn specialiteit, hij heeft zich ook toegelegd op de weergave van de moeilijkste reflecties. Het zijn niet alleen de opvallende spiegelingen van het kruiskozijn in de roemer of in het gegraveerde oppervlak van het zoutvat; het is ook de reflectie van de vergulde bokaal in de tinnen kan of de verzameling lichtpuntjes op het messeheft. Een hoogtepunt is het contrast tussen het wat dof geworden zilver van de drinkschaal en de nog geheel glanzende binnenzijde van de voet. Met de weergave van het natte oppervlak van een afgeschilde citroen zijn we uit talrijke zeventiende-eeuwse stillevens reeds vertrouwd maar het opmerken van de glanzing van de korst van een broodje is onmiskenbaar het werk van een specialist. Deze grote rijkdom heeft Willem Heda getaleerd in een gedisciplineerde wanorde, in een compositie met een strenge diagonaal

voor een strakke, neutrale achtergrond. Het zal duidelijk zijn dat Heda deze luxueuze wanorde niet heeft aangetroffen op een in een hoekje weggezette bijzettafel met restanten van een overvloedig diner. De plaats van alle voorwerpen op de tafel is zorgvuldig bepaald. De achteloosheid waarmee de borden op de rand van de tafel zijn geplaatst of waarmee het kostbare tafelkleed in elkaar is gepropt, hebben tot doel gehad een interessant ritme van schaduwen te creëren of een tegenstelling in de wijze van stofweergave te benadrukken. De drinkschaal is zo neergelegd dat alle mogelijkheden om een verbluffende techniek te demonstreren werden geboden. De moeilijkheidsgraad van het perspectief met al die lastige tot ellips geworden cirkels van schalen, van drinkranden van glas en zilver moet Heda hebben geboeid en de tijdgenoten met bewondering hebben vervuld.

Het door Heda nagestreefde hoge niveau heeft hij na eerste proeven in de late jaren twintig bereikt in 1631, het jaar waarin onder meer het meesterwerk uit Dresden is ontstaan.² Uit 1634, het jaar dat vooraf gaat aan het hier besproken stuk, stamt onder meer het interessante maar helaas op een slechte drager geschilderde stuk dat zich reeds lang in het Rijksmuseum bevond en waarop dezelfde drinkschaal is weergegeven.³ In dat jaar is ook het schilderij gemaakt in het Museum Boymans-van Beuningen, wederom met de drinkschaal, nu echter zo neergelegd

Afb. 28. Willem Claesz Heda. *Stilleven met vergulde bokaal*, 1635. Paneel, 88 x 113 cm.

dat de binnenzijde van de schaal goed zichtbaar is en de buitenzijde van de voet. Zo kunnen allerlei voorwerpen uit het Amsterdamse stilleven in andere schilderijen van Willem Claesz Heda worden aangetroffen in vrijwel identieke, in licht gewijzigde vorm of juist vanuit een geheel andere optiek.⁴ In het gehele oeuvre van Heda valt het schilderij van het Rijksmuseum op als één van de meest monumentale stukken. De bescheidenheid die Heda in de twee genoemde stukken uit 1634 nog aan de dag heeft gelegd, heeft hij in het Amsterdamse schilderij afgelegd. Het stilleven is daarbij voorbeeldig in de koelte van de tonaliteit en in de strakke discipline van de compositie. Het lijkt erop dat

Heda de hoge norm die hij zichzelf moet hebben gesteld in dit schilderij het dichtst is genaderd.

Met de aankoop van dit zeer goed bewaarde meesterstuk van Willem Heda heeft de belangrijke uitbreiding die de collectie stillens van het Rijksmuseum in de laatste decennia heeft ondergaan, zijn bekroning gevonden.

W. K.

Afb. 28a. Willem Claesz Heda, *Stilleven met pastei*, 1631. Paneel, 54 × 82 cm. Staatliche Kunstsammlungen, Gemäldegalerie, Dresden.

Noten

¹ Aangekocht van de kunsthandel Noortman & Brod te Londen met een extra bijdrage van het Ministerie van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur en met steun van de Vereniging Rembrandt, 1984 (inv.nr. A 4830).

² Zie N. R. A. Vroom, *A modest message as intimated by the painters of the 'monochrome banketje'*, Schiedam 1980, dl. I, Fig. 82.

³ Inv. nr. A. 137. Zie voor dit schilderij ook S. Segal, *A prosperous past. The sumptuous still life in the Netherlands, 1600-1700*, Den Haag 1988, nr. 32.

⁴ Het azijnflesje kan bijvoorbeeld in een stilleven van 1656, nu in Houston, worden aangetroffen. In een groot doek (107 × 150 cm), dat

zich in 1965 bevond in de kunsthandel te Barcelona, is het voornaamste gedeelte van de compositie herhaald, waarbij voornamelijk aan de rechterzijde voorwerpen zijn toegevoegd. Een kopie door Gerrit Heda naar het stuk in het Rijksmuseum bevond zich in 1945 bij kunsthandel Hoogendijk te Amsterdam.